

VLADIMIR ČOLOVIĆ

REGULISANJE NADLEŽNOSTI U STVARIMA KOJE SE ODOSE NA OSIGURANJE PO ODREDBAMA UREDBE EU 1215/2012

U V O D

Osiguranje kao delatnost sadrži posebne karakteristike i regulisanje te delatnosti mora biti u skladu sa tim. To se ne odnosi samo na regulisanje ove delatnosti na unutrašnjem nivou jedne države, već i na slučajeve u kojima je prisutan element inostranosti. U pravu Evropske unije (EU) već, skoro, pola veka se pitanje nadležnosti u stvarima koje se odnose na osiguranje reguliše na istovetan ili skoro istovetan način. U četiri akta koji su doneti u okviru EEZ ili EU se istim odredbama reguliše ova oblast. Razlike su minimalne i odnose se na primenu i nekih drugih akata koji su doneti u okviru EU, a odnose se i na osiguranje. Osim toga, i pored posebnog regulisanja ove materije, nisu uzeti u obzir mnogi elementi koji ovu delatnost čine posebnom.

Odredbe akata EU koje uređuju pitanje nadležnosti, ne samo osiguranja, regulišu nadležnost sa elementom inostranosti, odnosno, međunarodnu nadležnost u ovim stvarima. Sa jedne strane imamo pravila koja definiše akt EU, a sa druge nacionalna pravila država članica. Inače, međunarodnu nadležnost možemo nazvati i apstraktnom nadležnošću. Ona se odnosi na ovlašćenje svih sudova u jednoj zemlji da postupaju u određenom predmetu¹. Ukoliko ne postoje pravila

Prof. dr Vladimir Čolović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.

¹ Stanivuković M., Živković M., Međunarodno privatno pravo, opšti deo, Beograd 2004, str. 183.

o određivanju međunarodne nadležnosti u jednom pravosuđu, tada se primenjuju pravila o mesnoj nadležnosti. Elementi za određivanje međunarodne i mesne nadležnosti su isti, uz izuzetke, tako da tačke vezivanja, koje određuju nadležnost za sudski predmet u jednoj državi, određuju i nadležnost za predmet u okviru jednog suda². Međunarodna i mesna nadležnost se razlikuju i sa aspekta postupanja suda u postupku. Sud po službenoj dužnosti, tokom celog postupka, pazi na međunarodnu nadležnost, dok na mesnu pazi samo po prigovoru tuženog³. Ukoliko je sud jedne države nadležan u ovim sporovima, stvar je unutrašnjih pravila iste, koji će to biti sud. Inače, postoje dva osnovna kriterijuma za regulisanje međunarodne nadležnosti. Prvi se vezuje za anglosaksonske zemlje, u kojima zakonodavac određuje principe i smernice, a sudovi odlučuju o svakom konkretnom slučaju o zasnivanju međunarodne nadležnosti⁴. Drugi način za regulisanje međunarodne nadležnosti odnosi se na njeno regulisanje putem unutrašnjih pravila⁵. Uredbe EU koje, danas, uređuju pitanje nadležnosti u građanskim stvarima, uzimaju u obzir i nacionalna pravila.

*
* *

Po kojim kriterijumima može biti određena nadležnost u stvarima koje se odnose na osiguranje. Njih možemo podeliti na opšte i posebne. Opšte kriterijume vezujemo za tuženog, odnosno, za određivanje nadležnosti po mestu sedišta ili prebivališta tuženog, bez obzira da li se radi o osiguravaču, osiguraniku, ugovaraču osiguranja ili korisniku osiguranja, kao i za mesto štetne radnje ili štetne posledice. S druge strane, posebne kriterijume vezujemo za pojedine vrste osiguranja, kao što je npr. mogućnost podnošenja direktne tužbe kod osiguranja od odgovornosti, prebivalište osiguranog lica kod osiguranja života, zatim, kod osiguranja imovine – mesto nalaženja predmeta osiguranja, ako se predmet sastoji iz više stvari različite prirode, itd. Većina ovih kriterijuma su definisani i u aktima EU.

Pored odredaba koje regulišu nadležnost u stvarima osiguranja u aktima EU, pomenućemo i pojedina opšta pravila koja su direktno ili indirektno ve-

² Stanivuković M., Živković M., nav. delo, str. 184.

³ Stanivuković M., Živković M., nav. delo, str. 185.

⁴ Doktrina forum non conveniens.

⁵ Fisher H., *The German Legal System & Legal Language*, Routledge Cavendish, London, Sydney, 2002, str. 290.

zana za osiguranje. Neka od tih opštih pravila, kao i okolnosti vezane za primenu tih pravila, bile su razlog za promenu akata EU.

*Akti EU koji regulišu nadležnost u građanskim i trgovačkim stvarima
(kao i stvarima koje se odnose na osiguranje)*

U EU, materija nadležnosti, regulisana je, najpre, Briselskom konvencijom o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovinskim stvarima iz 1968. godine⁶. Spomenućemo samo neka pravila o međunarodnoj nadležnosti iz Briselske konvencije. Pre svega, ova Konvencija predviđa opštu nadležnost, odnosno, definiše da se protiv lica, koja imaju prebivalište u državi ugovornici, može pokrenuti postupak pred sudom te države. Isto tako, navedena nadležnost će se zasnovati i u slučaju, kada ta lica nisu državljani te države, ali imaju prebivalište u njoj⁷. Ova Konvencija reguliše i posebnu nadležnost, kada se ona zasniva van prebivališta tuženog. Tada se radi o konkurentnoj nadležnosti. Spomenućemo samo neke slučajeve: a) sporovi iz ugovora – mesto izvršenja ugovora; b) izdržavanje – prebivalište ili boravište primaoca izdržavanja; v) šteta iz delikta – mesto štetne radnje; g) sporovi vezani za zastupništva, predstavništva, filijale – mesto njihovog sedišta; i dr.⁸

Više od tri decenije kasnije, Savet i Evropski parlament doneli su Uredbu Saveta EU br. 44/2001 od 22.decembra 2000. o sudskoj nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba 44/2001)⁹. Uredba 44/2001, koja je stupila na snagu 1.marta 2002.godine, u potpunosti je zamenila Briselsku konvenciju¹⁰. Po Uredbi 44/2001, opštu nadležnost imaju sudovi države članice u kojoj tuženi ima prebivalište.¹¹ Određivanje prebivališta vrši se po pravilima unutrašnjeg prava zemlje suda, koji pokreće postupak, po osnovu opšte nadležnosti, odnosno, po *lex fori*.¹² Uredba 44/2001 predviđa i mogućnost pokretanja postupka protiv lica, koja imaju prebivalište u jednoj od zemalja čla-

⁶ Objavljena u Official Journal L 299, 31.12.1972, a prečišćen tekst u OJ C 027 26.01.1998.

⁷ Varadi T., Bordaš B., Knežević G., *Međunarodno privatno pravo*, Novi Sad 2001, str. 503.

⁸ Varadi T., Bordaš B., Knežević G., *nav. delo*, str. 504–505.

⁹ Council Regulation (EC) No. 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Official Journal of the European Communities, L 012, 16/01/2001, pp. 1–23).

¹⁰ Osim kad je u pitanju Danska.

¹¹ Grabinski K., *The Brussels I Regulation (Council Regulation 44/2001) in Patent Infringement Litigation*, IP Enforcement Week, München 2007, str. 3.

¹² Stanivuković M., *Regulativa saveta o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovinskim stvarima (2001/44/ES)*, Evropsko zakonodavstvo, br. 1/02, str. 10.

nica, pred sudovima dugih zemalja članica, ako postoji razlog za zasnivanje posebne nadležnosti po odredbama Uredbe 44/2001. Isto tako, određivanje da li tuženi ima prebivalište u jednoj od zemalja članica, vrši se po pravu te zemlje. Ako tuženi nema prebivalište u nekoj od zemalja članica, tada se nadležnost zasniva po pravilima unutrašnjeg prava svake od tih zemalja. Ukoliko se postupak pokreće protiv pravnih lica, tada Uredba daje definiciju sedišta. To je mesto u kome se nalazi statutarno sedište ili njegov centralni organ, odnosno, njegovo glavno poslovno sedište. Osnovi za zasnivanje posebne nadležnosti su sledeći: 1) ako su u pitanju ugovorni sporovi – mesto izvršenja obaveze; 2) ako su u pitanju sporovi povodom izdržavanja – prebivalište ili uobičajeno boravište poverioca; 3) ukoliko su u pitanju sporovi proizašli iz delikata – stvarno ili potencijalno mesto štetnog događaja, odnosno, štetne radnje; i 4) najzad, ako sporovi proističu iz poslovanja filijala, predstavništva ili zastupništava – njihovo sedište. Uredba 44/2001 predviđa i isključivu nadležnost, koja će se odrediti, ako se ispune uslovi predviđeni u njenim odredbama. Ako postoji razlog za zasnivanje isključive nadležnosti, sud druge države članice će morati da se oglasi nenadležnim, ako je pred njim podnet zahtev za pokretanje postupka. Takođe, Uredba 44/2001 predviđa i prorogacionu nadležnost¹³.

Moramo pomenuti i Konvenciju o nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima sa Protokolima (3 Protokola)¹⁴. Ova Konvencija je doneta 2009. Lica koja imaju državljanstvo i stalni boravak u državi ugovornici Konvencije mogu biti tužena u toj državi. Ako lica nemaju državljanstvo te države, tada će kriterijum stalnog boravka biti dovoljan za primenu pravila te države, koji se odnosi na mogućnost podnošenja tužbe protiv tog lica.¹⁵ Konvencija predviđa i odredbe koje regulišu posebnu nadležnost. Konvencija predviđa i odredbe o nadležnosti u sporovima vezanim za osiguranje¹⁶. One su istovetne kao u Uredbama 44/2001 i 1215/2012. Razlika je u tome što kod prorogacione nadležnosti kod osiguranja velikih rizika osiguranja se ne pominje ni jedna Direktiva ili bilo koji drugi akt koji reguliše tu materiju, kao što je to slučaj u navedenim Uredbama.

Najzad, donesena je i Uredba br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2012. o nadležnosti, priznanju i izvršenju sudskih odluka u gra-

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ **Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters – Protocols** (*Official Journal L 147, 10/06/2009 p. 5–43*).

¹⁵ Član 2, st. 1 i 2 Konvencije.

¹⁶ Član 8 Konvencije.

đanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba 1215/2012)¹⁷ koja, takođe, kao i navedeni akti EU, reguliše i pitanja nadležnosti u stvarima koje se odnose na osiguranje. Ova Uredba stavlja van snage Uredbu 44/2001. I Uredba 44/2001 i Uredba 1215/2012 na skoro istovetan način regulišu nadležnost u stvarima koje se odnose na osiguranje. Razlika je u regulisanju prorogacione nadležnosti u delu koji se odnosi na “velike rizike” koji su regulisani Direktivom “Solventnost II”, a što je regulisano Uredbom 1215/2012. Obzirom da je Uredba 1215/2012 stupila na snagu i da će se primenjivati od 10.januara 2015. godine, njene odredbe će biti i analizirane.

Razlozi donošenja Uredbe 1215/2012. – Reforma Uredbe Brisel (misli se na Uredbu 44/2001) formalno je počela aprila 2009. godine, kada je Evropska komisija objavila svoj izveštaj i Zeleni papir kojim se utvrđuju amandmani na dotadašnja akta koji su regulisali navedenu materiju. Nakon razgovora sa ekspertima iz oblasti prava, stručnjacima iz Evropskog parlamenta i Komiteta za pravna pitanja, 14.decembra 2010, Evropska komisija je objavila svoje predloge amandmana na Uredbu Brisel. To je uključivalo sledeće: 1) ukidanje egzekvature, odnosno, tzv. srednjeg postupka za priznanje i izvršenje sudskih odluka; 2) proširenje pravila o nadležnosti u Uredbi Brisel za sporove koji uključuju tužene koji nemaju sedište ili prebivalište u državi članici; 3) povećanje efikasnosti kod izbora sudskih sporazuma; 4) bolja koordinacija paralelnih postupaka; 5) razjašnjenja o uvođenju privremenih i zaštitnih mera u EU¹⁸.

Zbog čega je doneta Uredba 1215/2012 ? Evropska Komisija je utvrdila četiri glavna nedostatka Uredbe 44/2001. Ti nedostaci su sledeći: - stvaranje nepotrebnih troškova i kašnjenje u vezi sa postupcima priznanja i izvršenja sudskih odluka u drugoj državi članici. Time se nije mogao ostvariti cilj slobodnog kretanja presuda; - nezadovoljavajući pristup pravdi, odnosno, sudovima u sporovima koji uključuju tužene van EU; - neadekvatna primena pravila *lis pendens* vezano za odnos između izbora sudskih poravnjanja i paralelnih postupaka; i – loša interakcija između arbitražnih i sudskih sporova što je rezultiralo neujednačenom sudskom praksom vezanom za presude Suda pravde EU¹⁹.

¹⁷ Regulation EU No. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Official Journal of the European Communities, L 351, 20/12/2012, pp. 1–32).

¹⁸ Reform of the Brussels Regulation — Latest Developments and the “Arbitration Exception”, str. 2, <http://www.lw.com/thoughtLeadership/Reform-of-the-Brussels-Regulation> (pristup: 15.08.2014).

¹⁹ Gorywoda L., The New Design of the Brussels I Regulation: Choice of Court Agreements and Parallel Proceedings, str. 1–2, http://www.cjel.net/online/19_3gorywoda/ (pristup: 14.08.2014).

Uredba 1215/2012 je donesena i zbog određenih razlika između pravila članica koja regulišu nadležnost i priznanje stranih sudskih odluka, a što onemogućava normalno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta. Zbog toga je neophodno postojanje odredaba o jedinstvenim pravilima o sukobu nadležnosti u građanskim i trgovačkim stvarima, kao i o obezbeđenju brzog i jednostavnog priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka donesenih u drugim državama članicama²⁰.

Pitanje opšte nadležnosti. – Jedno od ključnih pitanja vezanih za regulisanje ove materije, odnosi se na opštu nadležnost. Uredba 1215/2012 predviđa pravilo opšte nadležnosti koja se određuje po prebivalištu tuženog u državi članici, bez obzira na njegovo državljanstvo, što znači da može biti tužen u toj državi. Osnov za opštu nadležnost, koja se određuje po prebivalištu tuženog, pokazivao je svoje mane kada je u pitanju odnos sa trećim državama. Po odredbi Uredbe 44/2001, nadležnost države članice se može zasnovati na osnovu ovog pravila, ako tuženi ima prebivalište na teritoriji te države članice, bez potrebe da se ostvari bilo koja druga relacija, odnosno, težišni kontakt sa tom državom. Ali, za tužene sa prebivalištem na teritoriji neke druge države, nadležnost se neće određivati prema pravilima ove Uredbe, već prema nacionalnim pravilima država članica. Izuzetak predstavljaju situacije u kojima su ispunjeni uslovi za isključivu nadležnost države članice u skladu s članom 22. Uredbe 44/2001, kada prebivalište tuženog nije od značaja, čak i ako se nalazi na teritoriji treće države ili postojanje prorogacionog sporazuma u korist suda države članice. Upravo zbog navedenog problema, Komisija je izbacila sporni uslov u članu 4. stav 1. Uredbe 1215/2012 i predvidela mogućnost da se na tužene koji nemaju prebivalište na teritoriji zemalja EU primenjuju pravila o posebnoj nadležnosti. Ovo rešenje bilo je modifikovano ostavljanjem mogućnosti primene dva supsidijarna osnova za nadležnost, čime je Komisija nastojala da proširi domen Uredbe 1215/2012, određujući tako da nema mesta za primenu nacionalnih propisa o sukobu nadležnosti²¹.

*
* *

Isto tako, Uredba 1215/2012 predviđa i pravila posebne nadležnosti i određuje sveobuhvatna pravila za stvari koje se odnose na osiguranje, što nas najviše interesuje, kao i za stvari vezane za potrošačke ugovore, ugovore o radu i pitanja

²⁰ Preambula 4 Uredbe 1215/2012.

²¹ Radončić Dž., Meškić Z., Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima, str. 47–48, Nova pravna revija, Časopis za domaće, nemačko i evropsko pravo, broj 1/2013.

isključive nadležnosti. No, Uredba 1215/2012 neće u potpunosti zameniti nacionalna pravila o nadležnosti država članica²².

Važno je imati u vidu da Uredba 1215/2012 sadrži odredbe koje propisuju da, kada lice koje pruža određene usluge, koje obavlja profesionalnu delatnost, kao što su osiguravač, poslodavac ili prodavac, nema sedište ili prebivalište u državi članici, ali ima ogranak, zastupništvo ili agenciju u jednoj od država članica, smatraće se da ima stalni boravak u toj zemlji. Ova odredba je od najvećeg značaja za osiguranje, jer, za razliku od stvari vezanih za potrošačke ugovore i ugovore o radu, kod osiguranja postoji preduslov da osiguravač ima sedište u okviru EU. Ako to nije slučaj, primenjuju se nacionalna pravila o nadležnosti države članice²³.

*Regulisanje nadležnosti u stvarima koje se odnose na osiguranje
u Uredbi 1215/2012*

Opšta pravila o nadležnosti u stvarima koje se odnose na osiguranje. – Nadležnost u stvarima koje se odnose na osiguranje se određuje po prebivalištu tuženog, bez obzira na njegovo državljanstvo. Ako se radi o licima koja nemaju državljanstvo članice u kojoj imaju prebivalište, na njih se primenjuju pravila o nadležnosti kao i na državljane te članice²⁴. Po opštim pravilima Uredbe 1215/2012, lica koja imaju prebivalište u državi članici mogu da budu tužena pred sudovima drugih država članica, samo na osnovu njenih odredaba koje uređuju posebnu nadležnost, nadležnost koja se primenjuje na predmete osiguranja, nadležnost koja se primenjuje u stvarima vezanim za potrošačke ugovore, nadležnost koja se primenjuje u stvarima vezanim za ugovore o radu, isključivu nadležnost i prorogacionu nadležnost²⁵. Posebno, pravila o nacionalnoj nadležnosti, o kojima Komisiju obaveštavaju države članice, ne primenjuju se na napred navedena lica²⁶.

U vezi stvari koji se odnose na osiguranje, nadležnost se utvrđuje na osnovu posebnih odredaba Uredbe 1215/2012, ali se ne dovodi u pitanje primena odredaba Uredbe 1215/2012 koje se odnose opšta pravila u vezi sa mogućnošću pod-

²² Dyrda L., Jurisdiction in civil and commercial matters under the Regulation No. 1215/2012 – between common grounds of jurisdiction and divergent national rules, str. 87, http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Dyrda.pdf (pristup: 16.08.2014).

²³ Dyrda L., op. cit., str. 90.

²⁴ Član 4 Uredbe 1215/2012.

²⁵ Član 5, st.1 Uredbe 1215/2012.

²⁶ Član 5, st. 2, u vezi sa primenom člana 76, st. 1, t. a) Uredbe 1215/2012.

nošenja tužbe pred sudom članice protiv lica sa prebivalištem u članici, bez obzira na državljanstvo tog lica, kao i na mogućnost podnošenja tužbe protiv lica koja nisu državljani članice u kojoj imaju prebivalište i na koja se primenjuju pravila o nadležnost kao i na domaće državljane²⁷.

Ako se radi o osiguravaču sa sedištem u članici, on može da bude tužen: pred sudovima članice u kojoj ima sedište; pred sudovima druge članice, ako tužbu podnose ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik osiguranja, ako u toj zemlji imaju prebivalište; pred sudom druge članice u kojoj je pokrenut postupak protiv glavnog osiguravača, a taj osiguravač je saosiguravač²⁸. Ako osiguravač nema sedište u članici, ali ima filijalu, predstavništvo ili drugu poslovnu jedinicu u jednoj od članica, tada će, u slučaju sporova, koji proizlaze iz poslovanja navedenih delova osiguravača, smatrati da osiguravač ima sedište u toj članici²⁹.

Uredba 1215/2012 određuje više osnova za zasnivanje nadležnosti, polazeći od opšteg pravila po kome se nadležnost vezuje za sedište tuženog, do mogućnosti da i filijala, odnosno, predstavništvo ili poslovna jedinica, budu kriterijum, po kome će se određivati nadležnost. No, kod ove odredbe se može postaviti nekoliko pitanja. Prvo, koji su to slučajevi u kojima će ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik osiguranja moći da podnesu tužbu protiv osiguravača u zemlji svog prebivališta? Ovde se ne pominje oštećeno lice (kao treće lice, koje nije učesnik ugovora o osiguranju). Naime, da li navedena lica mogu da podnesu tužbu uvek ili samo kada su oštećena? Da li se ova odredba odnosi na sva ta lica podjednako, imajući u vidu da ugovarač osiguranja ne mora biti i osiguranik, odnosno, da korisnik osiguranja ne mora znati da je korisnik sve do nastupanja osiguranog slučaja? Da li se ovom odredbom narušava pravilo opšte nadležnosti? Zatim, kada je u pitanju saosiguranje, moramo imati u vidu da nijedan saosiguravač ne odgovara za obaveze drugih saosiguravača. Osiguravač koji je pokretač obaveze iz osiguranja, putem ugovora o saosiguranju, jeste takozvani vodeći osiguravač³⁰. Njemu, obično, ostali saosiguravači poveravaju izvršenje obračuna i naplatu premije osiguranja, koju on, zatim, raspodeljuje na ostale saosiguravače. Kod ugovora o saosiguranju postoji samostalnost i nezavisnost obaveza svakog saosiguravača. Obaveza svakog saosiguravača isključivo je njegova i ni u kom slučaju se ne prenosi na ostale saosiguravače. Drugim rečima, kao da je ugovarač osiguranja zaključio sa svakim saosiguravačem poseban ugovor o osiguranju. Ovo smo naveli, jer mora biti jasno određeno postojanje glavnog saosiguravača, kao i njegove oba-

²⁷ Član 10 Uredbe 1215/2012.

²⁸ Član 11, st. 1 Uredbe 1215/2012.

²⁹ Član 11, st. 2 Uredbe 1215/2012.

³⁰ Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K., Pravo osiguranja, Beograd 2006, str. 157.

veze prema osiguraniku, odnosno, oštećenom licu, kao i prema drugim saosiguravačima. Najzad, kad govorimo o ovoj odredbi, zanimljivo je i da se tužba može podneti protiv osiguravača i po mestu nalaženja njegove filijale, predstavništva, itd. Moramo reći, da osiguravači iz zemalja članica EU, mogu obavljati delatnost osiguranja, odnosno, zaključivati ugovore o osiguranju bez osnovanih filijala ili preko njih. Za osiguranika je svejedno da li će ugovor o osiguranju zaključiti sa domaćim ili stranim osiguravačem iz zemlje EU³¹. Iz ovog sledi da je praktično nebitno na koji način će se obavljati delatnost osiguranja (direktno ili preko filijala, u matičnoj državi članici ili nekoj drugoj), da bi se zasnovala nadležnost.

Mesto štetne radnje. – I u državi članici, u kojoj se dogodila štetna radnja, se može pokrenuti postupak protiv osiguravača, ako se radi o osiguranju od odgovornosti ili osiguranju nepokretnosti. Isti osnov nadležnosti će se primeniti, ako se radi o osiguranju i pokretne i nepokretne imovine, ako su one obuhvaćene istim ugovorom o osiguranju, odnosno, polisom i ako su obe vrste imovine oštećene istom radnjom, tj. istim događajem³². Znači, *lex loci delicti comissi* je, takođe, osnov za zasnivanje nadležnosti, ali u tačno određenim slučajevima. Činjenica da je mesto štetne radnje vezano za osiguranje od odgovornosti i osiguranje nepokretnosti se objašnjava time što se kod osiguranja od odgovornosti pojavljuje oštećeno (treće) lice koje nije učestvovalo u zaključenju ugovora o osiguranju, odnosno, nije učesnik osiguranja. Osiguranik ne zaključuje ugovor o osiguranju od odgovornosti, da bi treće lice (oštećeno lice) steklo izvesnu korist, nego da bi sebe obezbedio od eventualnih isticanja odštetnih zahteva, u slučaju nastanka štete, tj. osiguranog slučaja³³. U slučaju nastanka štete, oštećena lica bi dobila osnov za podnošenje zahteva za naknadu štete osiguravajućem društvu, koje je dužno da isplati naknadu. To znači da to lice može podneti tužbu i u članici u kojoj se dogodio osigurani slučaj. Kad je u pitanju nastanak šteta na stvarima, primena *lex loci delicti comissi* je jasna, kad su u pitanju nepokretne stvari. Međutim, nije jasna odredba, po kojoj će ovaj kriterijum za zasnivanje nadležnosti obuhvatiti i pokretne stvari, ako su te stvari osigurane istom polisom kojom su osigurane i nepokretne stvari i ako su oštećene u istom štetnom događaju. Ovde se, takođe, mogu postavljati različita pitanja, koja se tiču vrednosti stvari, štete nastale samo na pokretnim stvarima (ako su ostali uslovi ispunjeni vezani za polis osiguranja), propusta Uredbe 1215/2012 da odredi samostalnu primenu *lex loci delicti comissi*, bez obzira na vrstu stvari koja je oštećena, itd.

³¹ Ivanjko Š., Aktualna pitanja osiguranja nakon stupanja Republike Slovenije u Evropsku Uniju, Zbornik radova "Privreda i pravo osiguranja u tranziciji", Savetovanje Palić 2004, str. 121.

³² Član 12 Uredbe 1215/2012.

³³ Šulejić P., Pravo osiguranja, Beograd 2005, str. 388–389.

Direktna tužba – osiguranje od odgovornosti. – Ako se radi o sporu koji se odnosi na osiguranje od odgovornosti, osiguravač može, ako to dozvoljava pravo zemlje suda, da učestvuje u postupku koji je oštećeni pokrenuo protiv osiguravanika. Inače, odredbe članova 10, 11 i 12 Uredbe 1215/2012 se primenjuju i u slučaju podizanja direktne tužbe protiv osiguravača, ako je takva tužba dozvoljena po pravu zemlje suda³⁴. Ako pravo zemlje suda dozvoljava da direktnom tužbom budu obuhvaćeni i ugovarač osiguranja i osiguranik, za njih će biti nadležan isti sud. Međutim, bez obzira na ovu odredbu, osiguravač može da pokrene postupak samo pred sudovima članice, u kojoj tuženi ima prebivalište ili sedište, bez obzira da li se radi o ugovaraču osiguranja, osiguraniku ili korisniku osiguranja. Navedeno ne utiče na pravo podnošenja protivtužbe pred sudom pred kojim teče prvostepeni postupak u skladu sa ovim odredbama³⁵. Kada se dogodi štetni događaj, odnosno, osigurani slučaj u vezi sa osiguranjem od odgovornosti, oštećeno lice ima pravo da stupi u direktan kontakt sa osiguravačem, koji ima zaključen ugovor o osiguranju sa osiguranikom – licem, koje je odgovorno za štetu. Tada govorimo o mogućnosti direktnog postavljanja zahteva od strane oštećenog lica prema osiguravaču. Osiguravač može da ne ispuni svoju obavezu prema oštećenom licu, odnosno, može da ne isplati štetu u celosti ili delimično, iz bilo kog razloga. Tada oštećeno lice ima pravo da drugim putem ostvaruje svoje pravo na naknadu štete, odnosno, može da podnese tužbu protiv tog osiguravača.

Uredba 1215/2012 ograničava primenu odredaba koje se odnose na podnošenje direktne tužbe primenom nacionalnih pravila države članice, odnosno, direktna tužba će moći da se podnese, ako to predviđa nacionalno pravo članice. Mišljenja smo da je trebalo jasno razdvojiti regulisanje nadležnosti kod podnošenja direktne tužbe, od slučajeva kada osiguravač učestvuje u postupku kao umešač, odnosno, kada osiguravač podnosi tužbu protiv osiguranika, ugovarača osiguranja, itd., kada se, npr., može raditi o postavljanju regresnog zahteva i sl.

Sporazum o nadležnosti (prorogaciona nadležnost). – Stranke u sporu mogu sporazumom da odstupe od navedenih odredaba, ako je taj sporazum zaključen nakon nastanka spora, kao i, ako on omogućava ugovaraču osiguranja, osiguraniku ili korisniku osiguranja da pokrenu postupak pred drugim sudom, od onog koji je određen navedenim odredbama. Isto tako, ovaj sporazum treba da bude zaključen između ugovarača osiguranja i osiguravača, koji u vreme njegovog zaključenja imaju prebivalište ili uobičajeno boravište u istoj članici i koji proizvođa dejstvo prenošenja nadležnosti na sudove te članice, čak i ako se štetni događaj dogodio u inostranstvu, ali pod uslovom da taj sporazum nije u suprotnosti sa

³⁴ Član 13 Uredbe 1215/2012.

³⁵ Član 14 Uredbe 1215/2012.

pravom članice. Uredba 1215/2012 predviđa i da se mora raditi o sporazumu koji je zaključen sa ugovaračem osiguranja koji nema prebivalište ili sedište u članici, osim ako se radi o obaveznom osiguranju ili ako se radi o osiguranju nepokretnosti koje se nalaze na teritoriji članice³⁶. Uredba 1215/2012 predviđa više situacija u kojima će se priznati zaključenje sporazuma, odnosno, uspostavljanje prorogacione nadležnosti.

Inače, po opštim pravilima, nadležnost suda može biti određena i putem autonomije volje stranaka. Stranke mogu odrediti sporazumom nadležnost i domaće i stranog suda. Moguća je i prećutna prorogacija nadležnosti koja se zasniva pokretanjem postupka, od strane jedne stranke, pred sudom, koji nije nadležan, a druga stranka se upusti u spor, odnosno raspravu. Isto tako, prećutna prorogacija nadležnosti se može zasnovati i podnošenjem protivtužbe³⁷.

Sporazum o nadležnosti i različite vrste rizika. – Sporazum o nadležnosti se po odredbama Uredbe 1215/2012 može odnositi i na ugovore o osiguranju kojima se pokriva jedan ili više rizika koji su definisani ovim aktom. Radi se o izuzetnim slučajevima, kod kojih je pisac akta procenio da se nadležnost može odrediti po autonomiji volje. Rizici se, uglavnom tiču osiguranih slučajeva koji su se dogodili na plovilima i vazduhoplovima, odnosno, u vezi sa njihovom upotrebom. Isto tako, Uredba 1215/2012 određuje da će se ova odredba primeniti i na rizike koji su definisani Direktivom “Solventnost II”.

Pre svega, Uredba 1215/2012 definiše rizik štete ili gubitka na morskim plovidbenim sredstvima, objektima koji se nalaze na pučini ili otvorenom moru, kao i na vazduhoplovima, a što predstavlja posledicu njihovog korišćenja u privredne svrhe. Nećemo se, ovde, baviti opštim pravilima, ali ćemo reći da ovakva odredba zaslužuje kritiku, a što se odnosi na neprecizno definisanje pojedinih pojmova, kao što je “pučina”, “objekti na pučini ili otvorenom moru”, “privredne svrhe”, itd. Isto tako, da li se na isti način može definisati i šteta ili gubitak vezan za upotrebu vazduhoplova, odnosno, da li se to može učiniti istom odredbom kojom je navedeno definisano i za morska plovidbena sredstva. Sledeći rizik je gubitak i šteta na robi u tranzitu, osim ako se radi o prtljagu, ako se tranzit sastoji od prevoza i uključuje prevoz tim plovilima ili vazduhoplovima. Naravno, šteta na prtljagu ili gubitak istog vezujemo, kad govorimo o određivanju nadležnosti, za vlasnika tog prtljaga, odnosno, oštećeno lice. Što se tiče stvari u tranzitu, moramo da kažemo da se radi o stvarima koje se prevoze iz jedne u drugu zemlju, ali preko treće, tranzitne, zemlje. Vrlo je diskutabilno govoriti o stvarima u tranzitu, kada se radi o prevozu vazduhoplovima.

³⁶ Član 15, st. 1, 2, 3 i 4 Uredbe 1215/2012.

³⁷ Vuković Đ., *Međunarodno građansko procesno pravo*, Zagreb 1987, str. 29.

Prorogaciona nadležnost se može utvrditi i kad se radi o osiguranju od odgovornosti prevozioca ili odgovornih lica na pomenutim objektima. Prorogaciona nadležnost u ovim slučajevima, neće biti dozvoljena, ako dođe do telesnih povreda putnika ili gubitka, odnosno, oštećenja njihovog prtljaga. U vezi sa tim, Uredba 1215/2012 određuje da se sporazumna nadležnost neće primeniti, ako je to nacionalnim pravom države članice, u kojoj je vazduhoplov registrovan, zabranjeno. Jedino se u tom slučaju, kada se radi o šteti upotrebom vazduhoplova, pominje izuzetak. Sporazumna nadležnost je dozvoljena i kada se radi o gubitku ili šteti koju je prouzrokovala roba u prevozu. Osim toga, prorogaciona nadležnost se odnosi i na rizike svakog finansijskog gubitka koji je povezan sa korišćenjem ili upravljanjem plovilima, objektima na pučini ili otvorenom moru, odnosno, upravljanjem vazduhoplovom, a posebno, ako se radi o gubitku tereta ili čartera. Po ovoj odredbi, radi se o svakom finansijskom gubitku, bilo na strani osiguravača, bilo osiguranika ili oštećenog lica.

Na kraju, Uredba 1215/2012 predviđa da se navedeno odnosi i na sve tzv. "velike rizike" koji su utvrđeni Direktivom 2009/138/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 25. novembra 2009. o osnivanju i obavljanju delatnosti osiguranja i reosiguranja³⁸ (poznatija kao Solventnost II)³⁹. Ovde ćemo reći da se radi o Direktivi koja predstavlja poboljšani regulatorni okvir solventnosti osiguravajućih društava putem, između ostalog, uvođenja sistema merenja solventnosti zasnovanog na riziku što uključuje sledeće kategorije rizika: kreditni rizik, tržišni rizik, poslovni rizik, rizik likvidnosti i rizik osiguranja⁴⁰.

Regulisanje nadležnosti u stvarima koje se odnose na osiguranje u Nacrtu Zakona o Međunarodnom privatnom pravu Srbije

U Srbiji se pitanje nadležnosti, u stvarima koje se odnose na osiguranje reguliše, pre svega, opštim pravilima koja važe i za predmet u drugim oblastima. Različitosti koje odlikuju osiguranje nisu uzete u obzir. Pomenućemo samo odredbe Nacrta Zakona o Međunarodnom privatnom pravu⁴¹ (dalje: Nacrt ZMPP) koje se

³⁸ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (OJ L 335/1, 17.12.2009).

³⁹ Član 16 Uredbe 1215/2012.

⁴⁰ Jauković L., Kaščelan V., Nova regulativa solventnosti osiguravajućih kompanija u EU – projekat Solventnost II-, str. 80, http://repec.mnje.com/mje/2007/v03-n05/mje_2007_v03-n05-a14.pdf (pristup: 17.08.2014).

⁴¹ Nacrt Zakona o Međunarodnom privatnom pravu, konačna verzija, sajt Ministarstva pravde Republike Srbije, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (pristup: 17.08.2014).

odnose na ovu oblast, uz napomenu da je pitanjima nadležnosti u stvarima vezanim za osiguranje trebalo pokloniti mnogo veću pažnju.

U Nacrtu ZMPP, nadležnost u stvarima osiguranja se reguliše u okviru dela koji se odnosi na prećutni pristanak tuženog na nadležnost i kod regulisanja podnošenja direktne tužbe protiv osiguravača u predmetima osiguranja od odgovornosti. Kod prećutnog pristanka tuženog na nadležnost, smatra se da je tuženi dao pristanak na nadležnost domaćeg suda, ako u odgovoru na tužbu ili u prigovoru na platni nalog nije osporio nadležnost, odnosno, ako se upustio u raspravljanje na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, na prvom ročištu za glavnu raspravu, a nije osporio nadležnost, kao i ako je podneo protivtužbu. No, ako se radi o stvarima vezanim za osiguranje, zatim stvarima vezanim za potrošačke ugovore, ugovore o radu i stvarima izdržavanja, a tuženi je imalac polise, osigurani, korisnik ugovora o osiguranju, oštećeno lice, potrošač, zaposleni, poverilac izdržavanja, domaći sud će, pre nego što se oglasi nadležnim, upozoriti tuženog o njegovom pravu da ospori nadležnost, kao i o posledicama pristupanja sudu⁴². Praktično, Nacrt ZMPP je ova lica stavio u privilegovan položaj. Ne želeći da analiziramo korišćenje termina "imalac polise", reći ćemo da je to dobro učinjeno, uz određenje i drugih lica koja imaju veze sa ugovorom o osiguranju ili osiguranim slučajem. Sa druge strane, ako se radi o navedenim direktnim tužbama, Nacrt ZMPP određuje da oštećeno lice može podneti direktnu tužbu protiv osiguravajućeg društva i odgovornog lica, ako to dopušta merodavno pravo za vanugovornu odgovornost za štetu ili ugovor o osiguranju⁴³. Mislimo da je i ovom odredbom definisano dobro rešenje, odnosno, da je data šira mogućnost podnošenja direktne tužbe.

ZAKLJUČAK

Određivanje posebnih pravila o nadležnosti u stvarima osiguranja je veoma značajno, imajući u vidu da su mnogi elementi vezani za obavljanje delatnosti osiguranja različiti u odnosu na druge oblasti, kao i da zahtevaju poseban pristup, ne samo u regulisanju materijalnih, već i procesnih pitanja. Uredba 1215/2012 na manje ili više uspešan način definiše odredbe o nadležnosti koje se tiču osiguranja. Kad to kažemo mislimo da je odredbe o prorogacionoj nadležnosti, kao i o primeni kriterijuma mesta nastanka štetne radnje kao osnova nadležnosti, trebalo opreznije definisati. Činjenica da se na, skoro, istovetan način ova materija uređuje

⁴² Član 28 Nacrta ZMPP.

⁴³ Član 181 Nacrta ZMPP.

je skoro 50 godina, govori da je pisac ovih akata mogao da na drugačiji način definiše, upravo, navedena pitanja.

Kad je u pitanju naša zemlja, kao što smo rekli, ovoj oblasti se ne posvećuje odgovarajuća pažnja, kad govorimo o zakonskim aktima koji bi trebalo da uređuju ovu materiju. Kad je u pitanju Nacrt ZMPP, ovaj akt, samo, na dva mesta reguliše neka pitanja nadležnosti u vezi sa osiguranjem. S druge strane, Nacrt ZMPP je posvetio posebne odredbe određivanju nadležnosti u sporovima iz potrošačkih ugovora i iz pojedinačnog ugovora o radu.

Prof. VLADIMIR ČOLOVIĆ, Ph.D.,
Principal Research Fellow, Institute of Comparative Law,
Belgrade

REGULATION OF JURISDICTION IN MATTERS RELATING TO INSURANCE UNDER THE REGULATION EU 1215/2012

Summary

Regulation EU No. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, among other things, regulates jurisdiction in matters relating to insurance. Regulation 1215/2012 which will be apply from January 10, 2015, repeals the regulation 44/2001, which, on the almost identical way, regulates this topic. This applies to Brussels Convention from 1968, also. Insurance as a activity has its own specifics that require deviation from the general rules for determining the basis of jurisdiction. The author in the paper discusses the criteria related to the insurance of which we can single out residence or domicile of the parties, coinsurance, direct complaint, agreement on jurisdiction, types of risks, etc. The author, also, presents some general rules concerning the implementation of the rules on jurisdiction in matters of insurance. The basic remark that stands out in this paper refers to the fact that the other important elements of insurance are not taken into account, in regulating of this topic.